

TA'LIM-TARBIYANI BOLALAR PSIXOLOGIYASIDAGI O'RNI

Qo'qon shahar 32-IDUM psixologi

Dusmatova Zilola Mirodiljonovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim-tarbiyani bolalar psixologiyasidagi o'rni hamda maktab ta'limining har xil bosqichlarida turli o'quv predmetlari bo'yicha o'qitish metodlari sistemasini tashkil qilish va tanlash ham ko'p jihatdan ta'limning psixologik asoslarini bilishga va hisobga olishi haqida ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Kalit so'zlar: Umumiy psixologiya, xis-tuyg'u, Irsiyat, garmon, ta'lim-tarbiya, xulq-atvor, kadr, ma'naviyat, axloq.

O'zbekiston respublikasi 1991-yilda davlat mustaqilligiga erishdi. Respublikamiz rivojlanishda davom etmoqda. Taraqqiyot so'zi har soha o'zining amaldagi isbotini topib boryapti desak mubolag'a bo'lmaydi. Respublikamiz taraqqiyotiga o'z hissasini qo'sha oladigan O'zbekiston Respublikasi bayrog'ini butun jahonga tanitishga qodir bo'lgan yosh avlodni tarbiyalash asrimizning dolzar muommosi hisoblanadi.

Tarbiya shaxsni shakllantirish maqsadiga qaratilgan va unda xayotiy e'tiqod va xis-tuyg'ular, xulqatvor xosil qilish jarayonidir «Ta'lim- tarbiyani yangi zamon talablariga ko'tarish o'sib kelayotgan yosh avlodlarimizning porloq kelajagini garmonik o'stirish imkoniyatini yaratish hozirgi kunning asosiy masalasidir»- degan edi O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisning 9-sessiyasida qbul qilingan «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi shuni nazarda tutadiki, boshqa muhim masalalar qatorida milliy qayta tiklanish mafkurasi va jamiyat boylklari asosida o'quvchilarni ma'naviy va axloqiy xislatlarini o'stirish, o'quvchilarning xulq madaniyatini shakllantirish barkamol naslni tarbiyalab yetishtirish lozim. Prizedintimiz Sh.M.Mirzeyoyev tomonidan endigi muhim vazifa sifatida: «Farzandlarimiz tarbiyasi va ma'naviy ma'rifiy sohadagi ishlarimizni yangi bosqichga ko'tarishimiz zarur» ekanligi alohida takidlandi. CHunonchi,davlatimiz ravnaqi kelajak avlodning bilim savyasiga shaxsiy sifatlarining qanchalik ijtimoiy sanksiyalarga javob bera olishiga ko'p jihatdan bo'liqdir. Professor P.I.Ivanov «Umumiy psixologiya» takidlaganidek Tarbiyalanayotgan bola - bu xohlagan bo'yoqni berish mumkin bo'lgan, xohlagan naqshni solish mumkin bo'lgan toza paxta emas; bu insoniy qalbga, tug'ma kurtaklarga, qandaydir ehtiyoj va intilishlarga, qandaydir taraqqiyot darajasiga va nihoyat, albatta, hali o'zi anglab olaolmagan, qandaydir potensial imkoniyatlarga ega bo'lgan jonli odamdir».(461) Ko'p hollarda ota onalar farzandlarni xoshish istaklari bilan qiziqib ham ko'rmasdan unga o'zi xohlagan «buyoq»ni bermoqchi bo'ladi. Bu esa naqadar salbiy va hatto tuzatib bo'lmas oqibatlariga olib kelishini anglab yetmaydilar.Natijada Ularni o'z xohish istaklarining qo'rboniga aylantirib qo'yadilar.

Holbuki, hatto bola ham o'zining xohish istaklari fiklari va dunyoqarashlariga ega Bola tabiatining mana shu «asosiy» kuchlarini ochish, rivojlanayotgan odamning ma'naviy

va estetik imkoniyatlarini o'rganish psixologiya fanimizning yaqin vaqtlardagi eng muhim vazifalarini tashkil qiladi. Ta'lim hamda tarbiya psixologiyasi masalalarini hal qilishda, albatta iroda psixologiyasi, axloqiy va estetik hislar psixologiyasi va unga yosh va individual xususiyatlari, ayniqsa, shaxs psixologiyasi kabi dolzarb muommalarni, ayniqsa, shaxs psixologiyasi va unga oid yosh va individual xususiyatlari muommosini yanada chuqur ishlab chiqish ta'lim berishning yangi zamonaviy metodlarini amaliyotda tadbiqu etish va bolalarda ta'lim olishga bo'lgan motivlarni yanada oshirish talab qilinadi.

Jamiyat taraqqiyoti va vatanimiz ravnaqi ertangi kunimiz ushbu dolzarb muommalarning qanchalik yechim topishiga ko'p jihatdan bog'liqdir. I.Ivanovning «Umumiy psixologiya» darsligida takidlanganidek; «Ta'lim- tarbiyaning muvaffaqiyati o'quv materialining mazmunigagina, ta'limtarbiya metodlarigagina bog'liq emas. Bu muvaffaqiyat ko'p jihatdan o'quvchining qanday o'qiyotganligini bilishga, ya'ni o'quvchining yosh xususiyatlariga, dastlabki aqliy taraqqiyoti va faolligiga muvofiq bilim va malakalar o'zlashtirish jarayonining psixik asoslarini bilishga ham bog'liqdir. O'quv materialini mazmunini tanlash, o'quv programmalari va rejalari, darslik va o'quvqo'llanmalari tuzish, shuningdek, maktab ta'limining har xil bosqichlarida turli o'quv predmetlari bo'yicha o'qitish metodlari sistemasini tashkil qilish va tanlash ham ko'p jihatdan ta'limning psixologik asoslarini bilishga va hisobga olishga bog'liq». Bolaning shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar:

1. Irsiyat
2. Ta'lim-tarbiya
3. Ijtimoiy muhit

Mana shu uch asosiy omil bizga ongli har tomonlama yetuk shaxsni va uning aksini shakllantirishda yordam beradi. Shu urinda tarbiya va ta'lim tushunchasini ilmiy izohini keltirib o'taman. Tarbiyamuayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o'stirish, uning ongli, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni. Ta'lim-o'quvchilarga nazariy bilimlarni berish asosida ularda amaliy ko'nikma va malakalar shakllantirish, ularning bilish qobiliyatlarini o'stirish va dunyoqarashlarini tarbiyalashga yo'naltirilgan jarayon. Bolar ta'lim tarbiyasiga bugungi kunda juda kam e'tibor berilmoqda. Farzandga aytilgan har bir so'z uning kelajak hayotida o'z aksini topib boradi. Ota onalar farzandlariga aytayotgan har bir so'zlari farzand uchun eng kuchli ta'sir vositasi hisoblanadi. Farzandlar boshqa kishilardan ko'ra ko'proq ota onalaridan maqtov eshtishni xohlaydilar. Ularning hayotida yana bir shaxs borki bu bola uchun o'ta bilimli hamma narsani biluvchi doimo to'g'ri ish qiluvchi shaxsdir va bu shaxs ta'lim beruvchi boshlang'ich sinf o'qituvchilari hisoblanadi. Bolalar o'qituvchilarini yaxshi ko'radilar unga yoqishga undan ham maqtov eshtishga uning barcha aytganarini so'zsiz bajarishga intiladilar. Ko'rinadiki bola hayotida ikki ahamiyatli shaxs bor ulardan biri uning ota onasi biri o'qituvchisidir. Bola ta'lim- tarbiyasidagi ijobiy va salbiy natijalar

shu ikki shaxs nomi bilan bog'liq hisoblani . Negaki bizning ta'lim bilim berish o'qitish bilan cheklanib qolmay tarbiyalovchi ta'lim hamdir.

Ta'lim va tarbiya egizak tushunchalar bo'lin biri birini to'ldiradi biri birisiz kamtik bo'lib qoladi. Shuning uchun ham ta'limni tarbiyadan ajratib bo'lmaydi.»Dars ila tarbiya orasida bir oz farq bor bo'lsa ham, ikkisi birbiridan ayrilmaydigan, birining vujudi biriga boylangan jon ila tan kabidir»- Abdulla Avloniy Moziyga qaytib ko'rish xayrlik deydlar, shu o'rinda Abdulla Avloniyning quyidagi so'zlarini ham keltirib o'tish joiz deb o'ylayman:»Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot yo najot-yo halokat, yo saodatyo falokat masalasidir.» Bolalik davrlarida xusulan shaxsning tarbiya yoshi bo'lgan maktabgacha yosh davrida imitatsiya ustun turadi bolalarda . Ulardagi ilk xulq atvor shakllari ham kattalarga imitatsiya qilish orqali shaklanadi. Kattalar bolalarga qanday tarbiya berish kerakligini, ularning qanchalik nozik qalb egasi birgina nojoiz so'z ularning ruhida chuqur iz qoldirishi mumkinligini bilmaydilar. Bolalardagi yosh davrlarini hisobga olmaydilar. Ularga katta odamning kechik bir nusxasi sifatida qaraydilar . Ularning erkinliklarini haddan ortiq chiklashadi.

Agarda ta'lim tarbiya uchun ma'sul bo'lgan shaxslarda psixologik ong yetarli bo'lganda edi, jamiyatda axloqiy buzuv, o'g'ri va jinoyatchilar deviant xulqli shaxslar nisbatan kam bo'lar edi . Mening fikrimcha bunday salbiy oqibatlarini oldini olish maqsadida

1.»Biz oilaga tayyormiz» o'quv dasturini ishlab chiqish unda yuqoridagi muommolarni inobatga olgan holda yosh avlodga kerakli bilimlarni berish va ular ushbu bilimlarni egallaganliklari haqidagi hujjat va maxsus tekshiruvdan o'tkazilganidan keyingina nikoh tuzilganligi tug'risidagi xujjat tasdiqdan o'tkazilish va ushbu yuqoridagilar qonun bilan tasdiqlab qo'yilish.

2.Mahallalarda psixologlar pedagoglar ishtirikida har hafta yosh oilalarga: «Bolalar ta'lim-tarbiyasida yo'l qo'yiladigan kamchiliklar va muommoli vaziyatlarga oqilona yechimlar» mavzusida davra suhbatlari o'tkazilish

3.Teledasturlar doirasiga «Ta'lim va tarbiya psixologiyasi» kabi ko'rsatuvlar tashkillashtirish va unga nufuzli mutahasislarni jalb qilish va tomoshabinni qiziqtirgan va ularni o'ylantirgan savollariga javob olishlariga yordam berish Shu kabi bir qator islohatlar amalga oshirisa bu albatta kelajakda o'zining natijasini beradi . Holbuki natijalar bilan ishlagandan profilaktik ishlarni keng yo'lga qo'ygan o'rindidir. Shaxs shakllanishida xar bir so'z, xulq-atvorning mayda elementlariga ham e'tibor berish zarur. Zero hech bir so'z, har bir amal oqibatsiz bo'lmaydi. Buyuk mutafakkirlarimizdan bo'lgan Abdulla Avloniy aytganidek: Tug'ib tashlash bilan bo'lmas bola, bo'lg'ay balo sizga, Vujudi tarbiya topsa bo'lur ul rahnamo sizga Temirchining bolasi tarbiya topsa, bo'lur olim, Buzilsa xulqi, Luqmon o'gli bo'lsa bo'lg'usi zolim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мухамедова, З. Г. (2020). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРИНЦИПОВ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБОРУДОВАНИЯ МОНТАЖНОЙ ПЛОЩАДКИ АВТОМОТРИСЫ С УЧЕТОМ НОРМ НАДЕЖНОСТИ И РЕАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ. Известия Транссиба, (1 (41)), 83-91.

2. Мухамедова, З. Г., & Бахшиллоев, С. Х. (2021). СУЩЕСТВУЮЩАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ПОГРУЗКИ И РАЗГРУЗКИ СКОРОПОРТЯЩИХСЯ ГРУЗОВ. Журнал Технических исследований, 4(3).

3. Мухамедова, З. Г. (2021). МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ НА ОСНОВЕ ПОТРЕБНОСТЕЙ РЕГИОНОВ. ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ, 4(9).

4. Мухамедова, З. Г., & Эргашева, З. В. (2021). ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ КОНТЕЙНЕРНОГО БЛОК-ТРЕЙНА. Журнал Технических исследований, 4(3).

5. Mukhamedova, Z. G. (2019). Analysis and Assessment of Power Efficiency of Special Self-Propelled Railway Rolling Stock. Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent, 9(3), 104-109.

6. Хромова, Г. А., Мухамедова, З. Г., & Юткина, И. С. (2016). Оптимизация динамических характеристик аварийно-восстановительных автомотрис. Монография. Научный журнал: «Fan va texnologiya», Ташкент–2016.–253 с.[In.

7. Мухамедова, З. Г. (2015). Динамическая модель для исследования продольных колебаний главной рамы электровоза с учетом установки демпфирующего поглощающего аппарата в автосцепке. Известия Транссиба, (2 (22)), 18-23.